

Μεταδιδακτορική έρευνα με θέμα:

«Μετα-αποικιακή λογοτεχνία ως ιστορική πηγή: το παράδειγμα της Κύπρου τη δεκαετία του 1950»

(Τελική Έκθεση)

Αντικείμενο, πηγές και χρονική έκταση της έρευνας

Αντικείμενο της μεταδιδακτορικής αυτής έρευνας ήταν η μελέτη της μετα-αποικιακής λογοτεχνίας ως ιστορικής πηγής μέσα από το παράδειγμα της Κύπρου κατά τη δεκαετία του 1950. Ομολογουμένως υπάρχει πλούσια βιβλιογραφία σχετικά με την (μετα-)αποικιακή θεωρία και τις αντίστοιχες σπουδές, όμως μέχρι τώρα δεν έχει γίνει εκτενής μελέτη στην περίπτωση της Κύπρου, γεγονός που παρέχει στους ερευνητές την ευκαιρία να προσεγγίσουν το θέμα μέσα από διαφορετικά ερμηνευτικά σχήματα. Η λογοτεχνία ως ιστορική πηγή, ειδικά για την περίπτωση της Κύπρου, δεν έχει μέχρι τούδε αξιοποιηθεί στο μέγιστο δυνατό βαθμό, προκειμένου να συνεπικουρεί στην ιστορική αποτίμηση της περιόδου της δεκαετίας του 1950 στο ευρύτερο πλαίσιο της διαδικασίας αποαποικιοποίησης. Σε αυτήν την κατεύθυνση κινήθηκε και η παρούσα μεταδιδακτορική έρευνα, η οποία είχε ως κύριο στόχο να δώσει έμφαση στη μελέτη των λογοτεχνικών έργων που αναφέρονται στην Κύπρο τη δεκαετία του 1950 ως ιστορική πηγή και γράφτηκαν από Ελληνοκυπρίους, Έλληνες και Βρετανούς συγγραφείς είτε στην ελληνική είτε στην αγγλική γλώσσα. Ο χρόνος έκδοσης των υπό εξέταση λογοτεχνικών έργων είναι ιδιαίτερα σημαντικός, διότι το συγγραφικό παρόν παίζει, επίσης, καθοριστικό ρόλο στις προσλήψεις του παρελθόντος. Διαφορετική, για παράδειγμα, είναι η οπτική του συγγραφέα που τοποθετεί την πλοκή του έργου του στην Κύπρο της δεκαετίας του 1950 και συγγράφει το έργο του τη δεκαετία του 1960, πριν ή μετά από την ανεξαρτησία, από εκείνη του συγγραφέα που γράφει για τη δεκαετία του 1950 στην Κύπρο μετά την εισβολή του 1974.

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε τρία επίπεδα: α) στη μελέτη της βιβλιογραφίας της μετα-αποικιακής λογοτεχνίας εν γένει πάντοτε υπό το

πρίσμα της περίπτωσης της Κύπρου, β) στη μελέτη των λογοτεχνικών έργων που αναφέρονται στην Κύπρο της δεκαετίας του 1950 (κυρίως μυθιστορημάτων για λόγους ομοιογένειας του υπό εξέταση υλικού και δευτερευόντως ποιημάτων, διηγημάτων και θεατρικών έργων), γ) στη μελέτη επιστολογραφιών, ημερολογίων και αρχειακού υλικού (από το FO και το Κρατικό Αρχείο Κύπρου), καθώς και απομνημονευμάτων και αυτοβιογραφικών έργων Ελληνοκυπρίων που αναφέρονται στην υπό εξέταση περίοδο.

Η χρονική διάρκεια της έρευνας (και η εξαγωγή των πορισμάτων της) εκτάθηκε από τον Ιούνιο του 2018 μέχρι και τον Ιούνιο του 2020. Ειδικότερα, κατά το διάστημα από τον Ιούνιο του 2018 έως και τον Οκτώβριο του 2018 μελετήθηκε η βιβλιογραφία (ελληνόγλωσση και ξενόγλωσση) της μετα-αποικιακής λογοτεχνίας σε μία προσπάθεια εντοπισμού ομοιοτήτων και διαφορών με την περίπτωση της Κύπρου και εξαγωγής συμπερασμάτων. Από τον Νοέμβριο του 2018 έως και τον Μάιο του 2019 μελετήθηκαν τα λογοτεχνικά έργα Ελλήνων, Ελληνοκυπρίων και Βρετανών συγγραφέων, τα οποία γράφτηκαν στην ελληνική ή στην αγγλική γλώσσα και αναφέρονται - έστω και εν μέρει- στη δεκαετία του 1950 στην Κύπρο. Στη συνέχεια, από τον Ιούνιο του 2019 έως και τον Οκτώβριο του 2019, η έρευνα εστίασε στη μελέτη δημοσιευμένων επιστολών, ημερολογίων απομνημονευμάτων, αυτοβιογραφιών, όπως επίσης και αρχειακού υλικού (από το FO και το Κρατικό Αρχείο Κύπρου), τα οποία παρέχουν πολύτιμες πληροφορίες για την Κύπρο τη δεκαετία του 1950.

Το χρονικό διάστημα από τον Νοέμβριο του 2019 μέχρι τον Απρίλιο του 2020 έγινε η τελική και συγχρόνως συνολική επεξεργασία του υλικού που είχε συγκεντρωθεί. Τον Μάιο και τον Ιούνιο του 2020 έγινε η εξαγωγή και η καταγραφή των πορισμάτων της έρευνας.

Εξυπακούεται ότι η μελέτη της Κύπρου τη δεκαετία του 1950 υπό το πρίσμα της μετα-αποικιακής λογοτεχνίας ως ιστορικής πηγής δεν εξαντλείται στα πλαίσια της παρούσας μεταδιδακτορικής έρευνας. Φιλοδοξία της έρευνας αυτής είναι να αποτελέσει έναυσμα για άλλους ερευνητές να προσεγγίσουν το θέμα από διαφορετικές οπτικές.

Θεωρητικό πλαίσιο και μεθοδολογία της έρευνας

Στη μεταδιδακτορική αυτή έρευνα αξιοποιήθηκε βιβλιογραφία αναφορικά με τις ελληνοβρετανικές σχέσεις κατά τον 19^ο και 20^ο αιώνα και ειδικά κατά την περίοδο του αγώνα της ΕΟΚΑ,¹ τη μετα-αποικιακή θεωρία και τον μεταποικιακό λόγο (postcolonial discourse) εν γένει,² με ιδιαίτερες αναφορές στις έννοιες του επιπολιτισμού (acculturation),³ της ζώνης επαφής (contact zone),⁴ της μεταναστευτικής λογοτεχνίας και της λογοτεχνίας της διασποράς,⁵ των υποδεέστερων υποκειμένων (subaltern subjects)⁶ και του

---

¹ Βλ. ενδεικτικά R. Holland and D. Markides, *The British and the Hellenes: Struggles for Mastery in the Eastern Mediterranean 1850-1960*, Oxford: Oxford University Press, 2006, R. Holland, *Britain and the Revolt in Cyprus 1954-1959*, Oxford: Oxford University Press, 1998, καθώς και I. Stefanidis, *Isle of Discord: Nationalism, Imperialism and the Making of the Cyprus Problem*, New York: NYU Press, 1999.

² Αφορά στην περίοδο μετά την αποαποικιοποίηση της χώρας που απέκτησε την ανεξαρτησία της, αλλά και στις πολιτικές και στα έργα (γλώσσας, λογοτεχνίας, πολιτισμού κλπ) που επηρεάστηκαν από αυτήν την διαδικασία. Βλ. σχετ. B. Ashcroft, G. Griffiths, & Tiffin, H., *Key Concepts in PostColonial Studies*, London and New York: Routledge, 2007, 168. Εξυπακούεται ότι κατά την πρώτη περίοδο ανεξαρτησίας μιας χώρας τα έργα μεταποικιακής λογοτεχνίας ήταν έντονα πολιτικά και στρατευμένα, παρουσιάζοντας έτσι μεγάλο ιστορικό ενδιαφέρον, χωρίς αυτό βεβαίως να συνεπάγεται ότι προϊόντος του χρόνου παύουν να ενδιαφέρουν τους ιστορικούς. Σύμφωνα με τους Ashcroft, Griffiths και Tiffin στη μεταποικιακή λογοτεχνία πρωταγωνιστικό ρόλο έχει «ο τόπος και η μετακίνηση». Βλ. σχετ. B. Ashcroft, G. Griffiths, & Tiffin, H., *The Empire Writes Back. Theory and Practice in Post-Colonial Literatures*, London and New York: Routledge, 1989, 8. Βλ. επίσης και R. J. C. Young, *Μεταποικιακή Θεωρία: μια Ιστορική Εισαγωγή*, Αθήνα: Πατάκης, 2007, J. D. Edwards, J. D. και R. Graulund (επιμ.), *Postcolonial Travel Writing: Critical Explorations*, Houndmills, Basingstoke and New York: Palgrave Macmillan, 2011, B. Korte, *English Travel Writing from Pilgrimage to Postcolonial Explorations*, Μπφρ. C. Matthias, New York: St Martin's, 2000, R. Nixon, *London Calling: V.S. Naipaul, Postcolonial Mandarin*, Oxford: Oxford University Press, 1992.

³ Αφορά στην προσαρμογή σε μία ξένη κουλτούρα με επιτυχία όταν κάποιος ανακτά μία άλλη κουλτούρα και εκφράζεται μέσω μιας άλλης γλώσσας. Βλ. σχετ. T. Todorov, *L' homme dépaycé*, Paris: Seuil, 1996, 103. Σε περίπτωση ανεπιτυχούς προσαρμογής, γίνεται λόγος για απόρριψη και αποπολιτισμό (απώλεια πολιτισμικής ταυτότητας). Βλ. J.W. Berry, "Conceptual approaches to acculturation", In Chun K.M., Organista P.B. & Marin G.(Eds), *Acculturation: Advances in Theory, Measurement and Applied Research*, Washington, DC: Am.Psychological Association, 2002, 19.

⁴ Σύμφωνα με την Pratt, οι «ζώνες επαφής» είναι «οι κοινωνικοί χώροι στους οποίους διαφορετικές κουλτούρες συναντώνται, συγκρούονται και παλεύουν μεταξύ τους, συχνά σε ένα πλαίσιο εξαιρετικά ασύμμετρων σχέσεων κυριαρχίας και υπαγωγής, για παράδειγμα η αποικιοκρατία, η δουλεία, και οι συνέπειές τους, όπως υπάρχουν σήμερα στον κόσμο». Βλ. M. L. Pratt, *Imperial Eyes: Travel Writing and Transculturation*, London: Routledge, Montréal: XYZ, 1992, 4. Χαρακτηριστική τέτοια περίπτωση αποτελεί η Κύπρος λόγω της στρατηγικής της θέσης για τη βρετανική αυτοκρατορία τόσο σε πολιτικό όσο και σε οικονομικό επίπεδο. Αποτελεί συνεπώς σημείο συνάντησης των Βρετανών και τον Άλλο, με τον οποίο αισθάνονται ότι διαφοροποιούνται εθνικά και πολιτισμικά.

⁵ Η λογοτεχνία αυτή συχνά αντικατοπτρίζει τα διλήμματα και τις δύσκολες καταστάσεις τις οποίες καλείται να αντιμετωπίσει ο πρωταγωνιστής, ενώ παράλληλα απευθύνεται εξ ορισμού σε ευρύ αναγνωστικό κοινό: τόσο αυτό της χώρας καταγωγής όσο και εκείνο της χώρας υποδοχής, οπότε εξ ορισμού χαρακτηρίζεται από υβριδικότητα. Βλ. σχετ. O. Antoniadou, *L'Altérité à Travers le Roman Francophone Grec du XXe Siècle*, Thèse de Doctorat, Université Aristote de Thessaloniki, Département de Langue et de Littérature Françaises,

Οριενταλισμού.⁷ Εξυπακούεται ότι υπό το πρίσμα του Οριενταλισμού οι λαοί της Ανατολής διαφέρουν από τους Ευρωπαίους, έχουν όμως συλλήβδην κοινά χαρακτηριστικά. Πρόκειται για τη στερεοτυπική εικόνα μιας Ανατολής (σε προκατασκευασμένο ρόλο υποδεέστερου, παθητικού, εξωτικού Άλλου που είναι έρμαιο ενστίκτων και συναισθημάτων) μέσα από την ματιά της ανώτερης, ισχυρής, λογικής Δύσης. Μπορεί να συσχετισθεί ο Οριενταλισμός με την αποικιοκρατία; Προφανώς και μπορεί. Η πολιτισμική ανωτερότητα των Ευρωπαίων έναντι των λαών της Ανατολής αποτελεί και έρεισμα για την πολιτική τους ανωτερότητα, γεγονός που αποτελεί άλλοθι για τους αποικιοκράτες. Κατά το παρελθόν ασκήθηκε κριτική στον Said για τρεις βασικά λόγους: α) με τη θεωρητική του προσέγγιση εξετάζει την Ευρώπη ως μία ολότητα χωρίς καμία διαφοροποίηση⁸, β) δίνει έμφαση στην απεικόνιση της Ανατολής μέσα από τη ματιά Βρετανών και Γάλλων, αποσιωπώντας τις υπόλοιπες εθνικότητες συγγραφέων⁹ και γ) αγνοεί την γυναικεία ταξιδιωτική

2006. Βασικά χαρακτηριστικά της μεταναστευτικής λογοτεχνίας αποτελούν «η εξορία, εσωτερική και εξωτερική, ο ξεριζωμός, η απώλεια της ταυτότητας και της ατομικής και συλλογικής μνήμης... και [η] αυτοαναφορικότητα». Βλ. σχετ. G. Dupuis, "Littérature migrante", In M. Beniamino et L. Gauvin (Dir.). *Vocabulaire des études francophones. Les concepts de base*, Limoges: Presses Universitaires de Limoges, 2005, 117. Πολύ συχνά ο συγγραφέας καλείται να αναδομήσει την ταυτότητά του, καθώς αισθάνεται ότι δεν ανήκει σε μία χώρα ή σε μία κουλτούρα. Βλ. D. Sibony, *Entre-deux, l'origine en partage*, Paris: Seuil, 1991, 31. Ο Barry από την πλευρά του (1995:195) δίνει έμφαση στην υβριδική ταυτότητα των μεταποικιακών συγγραφέων, η οποία περνά αναπόφευκτα από τρία στάδια: adopt (υιοθέτηση του ευρωπαϊκού συγγραφικού κανόνα στην συγγραφική αναπαράσταση των αποικιών), adapt (προσπάθεια συγκερασμού ευρωπαϊκών και ξένων στοιχείων στη βάση πάντα του ευρωπαϊκού κανόνα), adept (αποτίναξη στερεοτύπων), βλ. σχετ. P. Barry, *Beginning Theory: an Introduction to Literary and Cultural Theory*, Manchester, New York: Manchester University Press, 1995, 195.

⁶ Σύμφωνα με τον Jefferess οι subaltern σπουδές αναλύουν την αποικιακή εξουσία και ασχολούνται με τις διαφορετικές μορφές αντίστασης. Βλ. σχετ. D. Jefferess, *Postcolonial Resistance: Culture, Liberation and Transformation*, Toronto: University of Toronto Press, 2008. Σύμφωνα με τον Smith, «Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί, κατά τον Μπάμπα, ο μεταποικιακός μετανάστης, ο οποίος αποσταθεροποιεί την εθνική ταυτότητα και παραβιάζει τις υποτιθέμενες αμοιβαίως αποκλειόμενες κατηγορίες, γιατί ανήκει τόσο στην Ανατολή όσο και στη Δύση [...] Όπως και πολλοί άλλοι μετα-αποικιακοί θεωρητικοί, ο Μπάμπα αντιμετωπίζει τη διαφορά, την αμφισημία και την υβριδική κατάσταση ως ισχυρά μέσα για την καταπολέμηση των κυρίαρχων λόγων και δομών». Βλ. σχετ. P. Smith, *Πολιτισμική Θεωρία*, Εισαγωγή και επιμέλεια Ν. Μπουμπάρης, Μτφρ. Α. Κατσικάρος, Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική, 2006, 369 και H. Bhabha, "DissemiNation: time, narrative, and the margins of the modern nation", In H. Bhabha (Ed.), *Nation and Narration*, London: Routledge, 1990, 315.

⁷ «Είναι ένας δυτικός τρόπος για την κυρίαρχηση, την ανασυγκρότηση και την άσκηση εξουσίας επί της Ανατολής» Βλ. E. Said, *Οριενταλισμός*, Μτφρ. Φ. Τερζάκης, Αθήνα: Νεφέλη, 1996, 13-14.

⁸ G. C. Spivak, *In Order Worlds: Essays in Cultural Politics*, London: Methuen, 1987.

⁹ I. Buruma & A. Margalit, *Occidentalism: the West in the Eyes of Its Enemies*, New York: The Penguin Press, 2004.

οπτική.¹⁰ Αναμφισβήτητα, όμως, η επιρροή του ήταν και παραμένει σημαντική. Στο χώρο των Βαλκανίων, για παράδειγμα, η Todorova¹¹ ακολουθώντας το παράδειγμα του Said βλέπει τα Βαλκάνια ως τον Άλλο αντιστικτικά με την Δύση/Ευρώπη.

Μελετήθηκε επίσης η έννοια του τραύματος¹² και της επίδρασής του στην αφηγηματοποίηση από πλευράς των υπό εξέταση συγγραφέων του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου,¹³ του αντιαποικιακού αγώνα της ΕΟΚΑ τη δεκαετία του 1950, των διακοινοτικών ταραχών του 1963-64 και της τουρκικής εισβολής στην Κύπρο το 1974. Στην αφηγηματοποίηση του τραύματος των υποκειμένων και τη μνημονική¹⁴ διαχείρισή του στο συγγραφικό παρόν αναμφισβήτητα αλληλεπιδρούν πολλοί παράγοντες: η ηλικία, οι συνθήκες

---

¹⁰ Ο ίδιος παρέμεινε πιστός στις θέσεις του με κάποιες υπαναχωρήσεις. Βλ. σχετ. E. Said, «Επανεξέταση του Οριενταλισμού» στο *Αναστοχασμοί για την Εξορία και άλλα Δοκίμια Λογοτεχνικής και Πολιτισμικής Θεωρίας*, μτφ. Γ. Παπαδημητρίου, Αθήνα, Scripta, 2006, 319-342. Αναμφισβήτητα η απεικόνιση του Άλλου στα λογοτεχνικά έργα μας οδηγεί σε χρήσιμα συμπεράσματα όχι μόνο για τον Άλλο, αλλά και για τον ίδιο το συγγραφέα, καθώς, όπως επισημαίνει ο Said, «Επειδή δε ο κοινωνικός κόσμος περιλαμβάνει το άτομο ή το υποκείμενο που εκπονεί τη μελέτη, καθώς και το αντικείμενο ή το πεδίο της μελέτης, είναι επιβεβλημένο να περιλαμβάνονται αμφότερα σε κάθε εξέταση του οριενταλισμού». Βλ. σχετ. E. Said, ό.π., 246.

¹¹ M. Todorova, *Imagining the Balkans*, Oxford: Oxford University Press, 1997.

¹² Βλ. σχετ. Α. Λιάκος, *Αποκάλυψη, Ουτοπία και Ιστορία: οι Μεταμορφώσεις της Ιστορικής Συνειδήσης*, Αθήνα: Πόλις, 2011, Ά. Βιδάλη, «Προφορικές μαρτυρίες: από την τραυματική εμπειρία στη συλλογική μνήμη», Στο *Μαρτυρίες σε Ηχητικές και Κινούμενες Αποτυπώσεις ως Πηγή της Ιστορίας*, Πρακτικά Διεθνούς Ημερίδας, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Πανεπιστήμιο Αθηνών, 30 Μαΐου 1997, Αθήνα: Κατάρτι, 1998, 111, P. A. Sorokin, *Man and Society in Calamity*, Westport, Connecticut: Greenwood Press, 1973, J. Laplanche και J. B. Pontalis, *Λεξιλόγιο της Ψυχανάλυσης*, Μτφρ. Β. Καψαμπέλης, Λ. Χαλκούση, Α. Σκούλικα, Π. Αλούπτης, Αθήνα: Κέδρος, 1986, 503, J. K. Olick, "Collective memory: the two cultures", *Sociological Theory* 17.3(1999): 344, Α. Λιάκος, *Πώς το Παρελθόν Γίνεται Ιστορία*, Αθήνα: Πόλις, 2007, P. Lerner and M. S. Micale, "Trauma, psychiatry, and history: a conceptual and historiographical introduction", Στο S. Micale and P. Lerner (επιμ.), *Traumatic Pasts: History, Psychiatry, and Trauma in the Modern Age, 1870-1930*, Cambridge: Cambridge University Press, 2001, 1-27, M. S. Roth και C. G. Salas (επιμ.), *Disturbing Remains: Memory, History, and Crisis in the Twentieth Century*, Los Angeles: Getty Research Institute, 2001, 1-13 και F. Ankersmit, "Trauma and suffering: a forgotten source of western historical consciousness", Στο J. Rüsen (επιμ.), *Western Historical Thinking: an Intercultural Debate*, New York: Berghahn Books, 2002, 75.

¹³ Ειδικά για τη λογοτεχνία ως ιστορική πηγή και την επιρροή του τραύματος στη λογοτεχνική παραγωγή βλ. Ε.Π. Καραγιάννης, *Όψεις της Κατοχικής Εμπειρίας στην Αθήνα 1941-1944*, Αθήνα: Σύλλογος προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων, 2016.

¹⁴ Κρίνεται εδώ σκόπιμη η διάκριση μεταξύ 'βιωμένης' και 'μαθημένης' μνήμης. Η 'βιωμένη' μνήμη αφορά μέχρι τρεις γενιές πίσω από το παρόν του υποκειμένου (περίπου έναν αιώνα), ενώ η 'μαθημένη' μνήμη περιλαμβάνει όλο το υπόλοιπο παρελθόν, για το οποίο τα υποκείμενα δεν διαθέτουν προσωπικά βιώματα, παρά μόνο έμμεση πληροφόρηση. Ο Λιάκος χρησιμοποιεί τους όρους «βιωμένη ή παραδομένη μνήμη». Βλ. Λιάκος, *Πώς το Παρελθόν Γίνεται Ιστορία*, ό. π., 277. Ορισμένοι Ελληνοκύπριοι συγγραφείς (με χαρακτηριστικό παράδειγμα την Μελεάγρου) κάνουν αναφορά και σε περιστατικά που ανήκουν στη σφαίρα της 'μαθημένης' μνήμης συμπληρωματικά με αναφορές σε γεγονότα 'βιωμένης' μνήμης, προφανώς προς επίρρωσή τους.

διαβίωσής τους στο αφηγηματικό παρόν, τα μετέπειτα βιώματά τους, ο χρόνος που μεσολάβησε από το τραύμα μέχρι την ανάκλησή του και οι προσωπικές εμπειρίες των συγγραφέων.¹⁵ Φαίνεται πως οι Ελληνοκύπριοι οργανώνουν μνημονικά το παρελθόν βάσει των αναγκών του παρόντος, εκμεταλλευόμενοι ατομικές και συλλογικές εμπειρίες. Οι ήρωες της αρχαίας Ελλάδας, του Βυζαντίου και της νεότερης Ελλάδας συνυπάρχουν αρμονικά στην κυπριακή συλλογική μνήμη. Η αναφορά στα λογοτεχνικά έργα Ελλήνων και Ελληνοκυπρίων συγγραφέων σε παλαιότερους εθνικούς αγώνες, εξυπηρετεί διπλό σκοπό: από τη μία συνδέει τους αγωνιζόμενους Κυπρίους με την εθνική τους ταυτότητα και τους καλλιεργεί την πεποίθηση ότι ο αγώνας τους θα δικαιωθεί και από την άλλη αποφεύγεται η αφηγηματοποίηση ενός νωπού τραύματος με τη χρήση αναμνήσεων-προκαλυμμάτων.¹⁶

Σημαντική θέση στην έρευνα είχε και η οπτική των συγγραφέων για τον Άλλο. Στην Κύπρο προβάλλεται από τους Βρετανούς συγγραφείς μία εικόνα προβιομηχανικής Εδέμ που παραπέμπει στην παραδοσιακή ζωή της Αγγλίας που έχει πλέον εκλείψει, με έμφαση στη λατρεία της φύσης και των τοπίων, στο ποιμενικό στοιχείο, στη γαλήνη και στην ηρεμία. Την

---

¹⁵ Σύμφωνα με την παροντοκεντρική προσέγγιση του παρελθόντος το παρόν τροποποιεί και ανακατασκευάζει το παρελθόν, προσαρμόζοντάς το στις σύγχρονες απαιτήσεις. Ο Μανόλης Αναγνωστάκης αναφέρεται επιγραμματικά και συγχρόνως απορριπτικά στην παροντική οπτική του παρελθόντος, τονίζοντας την τάση να «βλέπουμε δηλαδή τα παλιά στον καθρέφτη του σήμερα». Βλ. Γ. Γερακούλης (επιμ.), *Η Επίδραση των Ιδεών του Μαρξισμού στη Λογοτεχνία Μας (Από το 1920 μέχρι Σήμερα): Α. Αργυρίου, Μ. Αναγνωστάκης, Κ. Κουλουφάκος, Μ. Λαμπρίδης, Χ. Προκοπάκη, Τ. Πατρίκιος, Δ.Ν. Μαρωνίτης κ.ά.*, Αθήνα: Κέντρο Μαρξιστικών Σπουδών-Κένταυρος, 1984, 35. Επίσης, ο Andreas Huyssen τονίζει την παροντική πτυχή της μνήμης: «Το χρονικό status κάθε μνημονικής πράξης είναι πάντα το παρόν και όχι, όπως θεωρεί ίσως μια αφελής επιστημολογία, αυτό καθαυτό το παρελθόν, ακόμη και αν το σύνολο της μνήμης κατά μία βαθιά ριζωμένη αίσθηση εξαρτάται από ένα παρελθοντικό γεγονός ή μια παρελθούσα εμπειρία. Είναι αυτή η μικρή ρωγμή ανάμεσα στο παρελθόν και το παρόν που συγκροτεί τη μνήμη, καθιστώντας την ολοζώντανη και διαφοροποιώντας την από τα αρχεία ή οποιοδήποτε άλλο απλό σύστημα αποθήκευσης και ανάκτησης». Βλ. A. Huyssen, *Twilight Memories: Marking Time in a Culture of Amnesia*, London and New York: Routledge, 1995, 3. Σημειώτεον ότι στη σύγχρονη ιστορική-μνημονική συζήτηση, μολονότι προβάλλεται η παροντοκεντρική προσέγγιση του παρελθόντος, εν τούτοις – τρόπον τινά αντισταθμιστικά- δεν υποβαθμίζεται η διαμορφωτική επίδραση του παρελθόντος στο παρόν ή τουλάχιστον η αντίσταση του παρελθόντος στις επεμβατικές παρεμβάσεις του παρόντος. Ενδεχομένως, μια ενδιάμεση ερμηνευτική προοπτική που αναγνωρίζει τόσο τη σημασία του παρόντος για την αποκωδικοποίηση του παρελθόντος όσο και τη συμβολή του παρελθόντος στη δόμηση του παρόντος να είναι η πιο ορθή.

¹⁶ Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. J. Laplanche and J.-B. Pontalis, *Λεξιλόγιο της Ψυχανάλυσης*, ό. π., 35-36.

εξιδανικευμένη αυτή ρομαντική απεικόνιση η οποία συνδέεται και με την σκιαγράφηση του Άλλου ως «ευγενούς αγρίου»¹⁷ απειλεί να εξαλείψει ο αγώνας της ΕΟΚΑ. Στα βιβλία αυτά, όμως, εκτός από πληροφορίες για τον Άλλο (ιστορικής, πολιτικής, θρησκευτικής, γεωγραφικής, εθνολογικής, ανθρωπολογικής και κοινωνιολογικής φύσης) ανιχνεύονται και πληροφορίες που αφορούν τον ίδιο τον συγγραφέα και την κοσμοαντίληψή του βάσει των υποκειμενικών περιγραφών του για τον τόπο, αλλά και των σχολίων¹⁸ του για τους Ελληνοκυπρίους, καθώς και της έμφασης ή αντίστοιχα της αποσιώπησης από μέρους του γεγονότων και καταστάσεων. Συχνά προβάλλεται η ανωτερότητα των Βρετανών έναντι των γηγενών σε πλαίσιο οριενταλιστικό και πατερναλιστικό, καθώς αρκετοί από αυτούς διατυπώνουν αρνητικά σχόλια, διότι οι Ελληνοκύπριοι απάδουν προς στα βρετανικά πρότυπα συμπεριφοράς (υιοθέτηση αρνητικών στρατηγικών ευγένειας, σεβασμός στην ιδιωτικότητα, ακριβής τήρηση προγραμμάτων, αποστροφή στη βία). Η εκ των προτέρων και αυταπόδεικτη παραδοχή της πολιτισμικής ανωτερότητας της βρετανικής νόρμας λειτουργεί ανασχετικά στην προσέγγιση του Άλλου με σεβασμό στην εναλλακτικότητα της κουλτούρας του και στην κατανόηση και αποδοχή της διαφορετικότητάς του. Η Κύπρος ορίζεται σε σχέση με τη Βρετανία βάσει αντιθετικών διπόλων: Ανατολή (Βυζάντιο)-Δύση (Ευρώπη), ζέστη-κρύο (με αναφορές στο κλίμα και την ψυχοσύνθεση), αυθαίρετη εξουσία και αναρχία-πολιτική τάξη, αποδιοργάνωση-λειτουργικότητα, πονηρία-ειλικρίνεια, ένδεια-πλούτος, ανωριμότητα και έλλειψη καλλιέργειας-ωριμότητα και μόρφωση. Κατά τους Βρετανούς συγγραφείς η Κύπρος γεωγραφικά, κοινωνικά, πολιτικά και επιστημονικά και βρίσκεται, αν όχι εκτός, τουλάχιστον στο περιθώριο της σύγχρονης εκβιομηχανισμένης και εξελιγμένης Β. Ευρώπης. Ορισμένοι από τους Βρετανούς συγγραφείς επιδιώκουν την αύξηση της αναγνωσιμότητας μέσω της αναφοράς σε τυχόν ιδιαίτερους δεσμούς με την Κύπρο και τους ανθρώπους ή στη μακρόχρονη παραμονή τους στο νησί, γεγονός που θεωρητικά συνεπάγεται βαθύτερη κατανόηση του Άλλου και ενδελεχέστερη καταγραφή της ανθρωπογεωγραφίας

---

¹⁷ Βλ. σχετ. C. Thompson, *Travel Writing*, London and New York: Routledge, 2011, 160.

¹⁸ Λ. Δρούλια «Προλογικό σημείωμα», Στο Λ. Δρούλια (επιμ.), *Περιγηγητικά Θέματα: Υποδομή και Προσεγγίσεις*, Αθήνα: Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, 1993, 9.

από εκείνη που θα μπορούσε κανείς να πραγματοποιήσει στη διάρκεια μιας περιορισμένου χρόνου επίσκεψης.

Αναφορικά με τη σκιαγράφηση των Ελληνοκυπρίων με οριενταλιστικά χαρακτηριστικά θα πρέπει να ληφθούν σοβαρά υπόψη και τα βρετανικά πρότυπα σχετικά με το ποια συμπεριφορά νοείται ως ευγενική και, κατά συνέπεια, αποδεκτή, καθώς επίσης και οι αντίστοιχες νεοελληνικές. Η λογική ως έναν βαθμό άγνοια των αποδεκτών κανόνων συμπεριφοράς μιας κοινωνίας μπορεί να οδηγήσει ακούσια σε εσφαλμένα συμπεράσματα, παρεξηγήσεις και προσβολές του προσώπου του συνομιλητή.

Οι Brown και Levinson ορίζουν ως πρόσωπο τη «δημόσια αυτοεικόνα που κάθε [νήλικο] μέλος [μιας κοινωνίας] θέλει να διεκδικήσει για τον εαυτό του». Στις καθημερινές μας συναναστροφές η δημόσια αυτοεικόνα μας μπορεί να δεχθεί πλήγμα, να διατηρηθεί ή και να ενισχυθεί.¹⁹ Πρόκειται, επομένως, για μία σύνθετη έννοια, η οποία είναι κατά βάση δισδιάστατη. Οι συγγραφείς διακρίνουν το 'θετικό' και το 'αρνητικό πρόσωπο', δηλαδή «την ανάγκη κάθε μέλους της κοινωνίας οι επιθυμίες του να είναι αρεστές τουλάχιστον και σε κάποιους άλλους», καθώς επίσης και «την ανάγκη του οι πράξεις του να μην εμποδίζονται από τους άλλους» αντίστοιχα.²⁰

Οι άνθρωποι, λοιπόν, χρησιμοποιούν ορισμένες στρατηγικές ευγένειας –θετικής ή αρνητικής- στις συνομιλίες τους. Σε κάθε κοινωνία συναντά κανείς δείγματα και των δύο, όμως πάντοτε η μία από τις δύο θα υπερτερεί, σηματοδοτώντας έτσι τον προσανατολισμό ευγένειας.

Ορισμένες από τις στρατηγικές θετικής ευγένειας που αναφέρονται είναι η αναζήτηση κοινού πεδίου συνεννόησης (ενδιαφέρον για τις ανάγκες του άλλου ακόμη και σε υπερβολικό βαθμό, προσπάθεια εξασφάλισης συμφωνίας και αποφυγή διαφωνιών, αστεϊσμοί, έκφραση φιλικής διάθεσης).

---

¹⁹ P. Brown. και S. Levinson, "Universals in language usage: politeness phenomena", Στο Goody, E. N. (επιμ.), *Questions and Politeness: Strategies in Social Interaction*, Cambridge: Cambridge University Press, 1978, 66.

²⁰ P. Brown. και S. Levinson, "Universals in language usage: politeness phenomena", Στο Goody, E. N. (επιμ.), *Questions and Politeness*, ό. π., 67.

Επίσης, η προσπάθεια εξασφάλισης συνεργασίας (με προσφορά, υποσχέσεις, υιοθέτηση αισιόδοξης στάσης).²¹

Οι στρατηγικές αρνητικής ευγένειας περιλαμβάνουν την ευθύτητα τον σεβασμό στην ανεξαρτησία και την ιδιωτικότητα του Άλλου, την έκφραση απαισιοδοξίας για την ικανοποίηση των αιτημάτων.²²

Η επιλογή στρατηγικών θετικής ή αρνητικής ευγένειας «έχει τις ρίζες της βαθιά στο συγκεκριμένο σύστημα αξιών που κυριαρχεί σε μια δεδομένη κοινωνία».²³

Στα πλαίσια αυτά μπορεί κανείς να προσεγγίσει την ελληνοκυπριακή και τη βρετανική κοινωνία μέσα από ένα νέο πρίσμα: οι Βρετανοί φαίνεται ότι προάγουν περισσότερο την ιδιωτικότητα και την ατομικότητα (αρνητική πλευρά του προσώπου), ενώ οι Ελληνοκύπριοι την έννοια της ομάδας (θετική πλευρά), οπότε μοιραία τα όρια της ιδιωτικότητας είναι δυσδιάκριτα ανάμεσα στα άτομα της ίδιας ομάδας. Στην ομάδα περιλαμβάνονται η οικογένεια, οι συγγενείς, οι φίλοι και οι φίλοι των φίλων, οι 'δικοί μας άνθρωποι', οι οποίοι ενδιαφέρονται για μας. Όλοι οι υπόλοιποι θεωρείται ότι ανήκουν εκτός ομάδας και εκλαμβάνονται ως ξένοι. Οι σχέσεις μεταξύ διαφορετικών ομάδων κινούνται στη βάση του ανταγωνισμού.

Διαφοροποιημένη είναι η πρόσληψη της ευγένειας από τις δύο κοινωνίες, γεγονός που συνεπάγεται και διαφοροποιημένες προσδοκίες αναφορικά με την έννοια της ευγένειας και τη (μη) αποδεκτή συμπεριφορά. Για τους Βρετανούς ευγένεια σημαίνει να ενδιαφέρεσαι για τα αισθήματα των άλλων (ενσυναίσθηση) και να φέρεσαι με 'τακτ', ενώ για τους Έλληνες η γενναιοδωρία και, κυρίως, η έννοια του φιλότιμου κατατάσσονται υψηλότερα στην αξιακή κλίμακα.²⁴ Σε ορισμένες περιπτώσεις, μάλιστα, οι υπό εξέταση Βρετανοί συγγραφείς υποστηρίζουν μία θέση ευρύτατα διαδεδομένη στη

---

²¹ P. Brown. και S. Levinson, "Universals in language usage: politeness phenomena", Στο Goody, E. N. (επιμ.), *Questions and Politeness*, ό. π., 107.

²² P. Brown. και S. Levinson, "Universals in language usage: politeness phenomena", Στο Goody, E. N. (επιμ.), *Questions and Politeness*, ό. π., 136.

²³ M. Sifianou, *Politeness Phenomena in England and Greece: a Cross-cultural Perspective*, Oxford: Oxford University Press, 1999 (Α' Έκδοση 1992), 39.

²⁴ M. Herzfeld, "Honour and shame: problems in the comparative analysis of moral systems", *Man*, NS 15 (1980), 343.

βρετανική κοινωνία του 19^{ου} αιώνα, σύμφωνα με την οποία οι Βρετανοί δικαιωματικά θεωρούν εαυτούς απογόνους και πραγματικούς κληρονόμους των αρχαίων Ελλήνων και του πολιτισμού τους.

Στο σημείο αυτό νοείται ως δεδομένο ότι η ταυτοτική δόμηση κάθε λαού συνεπάγεται τον επιμερισμό των ταυτοτικών του χαρακτηριστικών και στο επίπεδο της συμπεριφοράς, γεγονός που συνεπάγεται τη διπλή συγκρότησή της, δηλαδή την «ιδανική» συμπεριφορά, που ενισχύει τη λαϊκή αυτοεικόνα, και τις διαβαθμισμένες εκπτώσεις της, οι οποίες συμπεριλαμβάνουν οτιδήποτε απέχει λιγότερο ή περισσότερο από την «ιδεατή» αυτή συμπεριφορά και, κατά συνέπεια, αντίκεινται κατά το μάλλον ή ήττον στο ταυτοτικό αυτοείδωλο. Αναφορικά με τους Βρετανούς εν προκειμένω, τα οικεία πρότυπα συμπεριφοράς θεωρούνται, όπως είναι αναμενόμενο, ότι αγγίζουν το ζενίθ της κοσμιότητας και τη λεπτότητα, ενώ τα νεοελληνικά πρότυπα συμπεριφοράς –ίσως και λόγω του τεταμένου κλίματος- υποτιμώνται έτι περαιτέρω και τοποθετούνται στο ναδίρ, εκλαμβανόμενα ενίοτε ως λίαν αγνή και πρωτόγονα.

Η οπτική των Ελληνοκυπρίων συγγραφέων

Οι Ελληνοκύπριοι συγγραφείς στην πλειοψηφία τους τάσσονται υπέρ του ένοπλου αγώνα της ΕΟΚΑ, ασπαζόμενοι την ιδεαλιστική ρητορική της Οργάνωσης και τη φιλοσοφία της «ριζικής» σχολή σκέψης της δεκαετίας του 1950. Θεωρούν ότι ο ένοπλος αγώνας, που είναι αλυτρωτικός/εθνικοαπελευθερωτικός και όχι κοινωνικοανατρεπτικός/αντι-ιμπεριαλιστικός, αποτελεί πλέον μονόδρομο για την αποπομπή των Βρετανών αποικιοκρατών από το νησί και υπογραμμίζουν το ηθικό δίκαιο των Ελληνοκυπρίων αγωνιστών. Όσοι γράφουν τα βιβλία τους σε χρόνο εγγύ στα γεγονότα της δεκαετίας του '50 και στις αρχές της δεκαετίας του '60 εμφανίζονται αισιόδοξοι για τη θετική έκβαση του Αγώνα και τον τελικό θρίαμβο του ηθικού δικαίου, ενώ θεωρούν ότι η διεθνής πολιτική κατάσταση (αντιαποικιακά κινήματα σε όλη την υφήλιο) είναι ευνοϊκή. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Κώστα Μόντη, ο οποίος γράφει τις «Κλειστές Πόρτες» ως «μια απάντηση στα

‘Πικρολέμονα’ του Λώρενς Ντάρρελ», ένα βιβλίο ταξιδιωτικών εντυπώσεων για την Κύπρο της δεκαετίας του ’50, το οποίο στην ουσία αναπαράγει τις πάγιες θέσεις της βρετανικής πολιτικής, ενδυόμενο έναν λογοτεχνικό μανδύα.²⁵ Οι συγγραφείς που γράφουν τα βιβλία τους αργότερα -έχοντας πλέον βιώσει και το τραύμα της τουρκικής εισβολής στην Κύπρο το 1974- εξακολουθούν να υποστηρίζουν το δίκαιο του αγώνα της ΕΟΚΑ, αναφέρονται όμως συχνότερα στην πολιτική του “divide et rege” από πλευράς βρετανικού αποικιακού καθεστώτος και στη στάση της τουρκοκυπριακής πλευράς.

Η εθνική ταυτότητα των Ελληνοκυπρίων θεωρείται δεδομένη και δεν τίθεται ποτέ υπό αμφισβήτηση στα υπό εξέταση έργα: είναι Έλληνες χριστιανοί ορθόδοξοι, μιλούν την ελληνική γλώσσα, εμπνέονται στον αγώνα τους από την ελληνική ιστορία, θεωρούν την Ελλάδα μητέρα τους. Οι συγγραφείς εκφράζονται με σκληρή γλώσσα απέναντι στους Βρετανούς και περιγράφουν αναλυτικά την καταπάτηση θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών των γηγενών, τα απάνθρωπα βασανιστήρια στα οποία υπέβαλαν Ελληνοκυπρίους, καθώς και εκτελέσεις αγωνιστών. Θεωρούν ότι η εν γένει στάση των αποικιοκρατών προδίδει την παλαιά «εν όπλοις» φιλία που αναπτύχθηκε κατά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο και απάδει προς ένα πολιτισμένο έθνος.

Στην πλειοψηφία τους γράφουν στην ελληνική γλώσσα –προφανώς διότι είναι η μητρική τους γλώσσα με την οποία είναι ιδιαίτερα εξοικειωμένοι αλλά και ως ξεκάθαρη δήλωση ταυτότητας. Ορισμένοι από αυτούς, όπως ο Άλαστος, γράφουν στην αγγλική, προκειμένου να απευθυνθούν σε ένα ευρύτερο κοινό και να εκφράσουν σε αυτό τις θέσεις της ελληνοκυπριακής πλευράς. Μία άλλη μερίδα συγγραφέων (π.χ. Vassiliou, Horattas, Mavromatis) που έγραψαν τα βιβλία τους δεκαετίες μετά τα γεγονότα της δεκαετίας του ’50 στην οποία αναφέρονται επιλέγουν την αγγλική είτε για να προσελκύσουν μεγαλύτερο αναγνωστικό κοινό είτε διότι με αυτήν τη γλώσσα αισθάνονται μεγαλύτερη εξοικείωση. Τα έργα τους μπορούν να ενταχθούν στη διεθνική λογοτεχνία και τη λογοτεχνία της διασποράς. Ο χρόνος που μεσολαβεί μεταξύ

---

²⁵ Σε αυτό το πλαίσιο της λογοτεχνικής απάντησης στον Durrell εντάσσεται και το μυθιστόρημα του Έλληνα προξένου στην Κύπρο Ρόδη Ρούφου *Χάλκινη Εποχή*, το οποίο μάλιστα πρωτοκυκλοφόρησε το 1960 στα αγγλικά. Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. Β. Π. Καραγιάννη, «Ο αυτοπροσδιορισμός του ένοπλου αγώνα: Κύπρος 1955-1959», Στο Β. Κ. Γούναρης, Καλύβας, Σ. Ν. και Ι. Δ. Στεφανίδης (επιμ.) *Ανορθόδοξοι Πόλεμοι: Μακεδονία, Εμφύλιος, Κύπρος*, Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2010, 363-379.

συγγραφικού παρόντος και γεγονότων που περιγράφονται πιθανόν να ήταν απαραίτητος για την αφηγηματοποίηση τραυματικών περιστατικών. Πρόκειται για ανθρώπους που άφησαν την Κύπρο τη δεκαετία του '50 σε εφηβική ηλικία, σπούδασαν και έζησαν έκτοτε για πολλές δεκαετίες σε αγγλόφωνες χώρες του εξωτερικού. Μία άλλη κατηγορία αφορά σε συγγραφείς οι οποίοι γεννήθηκαν και μεγάλωσαν στη Μ. Βρετανία από Ελληνοκύπριους γονείς (Christodoulou, Koumi), οι οποίοι έφυγαν από το νησί αναζητώντας μία καλύτερη ζωή, μακριά από την ένδεια και τη βία. Αυτοί οι συγγραφείς προφανώς και μπορούν να εκφραστούν καλύτερα στην αγγλική γλώσσα, αναφέρονται μεν στα γεγονότα της υπό εξέταση περιόδου στηριζόμενοι προφανώς σε αφηγήσεις και μνήμες οικείων τους προσώπων, δίνουν όμως έμφαση στην έννοια του τραύματος και της απώθησής του, στην οπτική των υποδεέστερων υποκειμένων (subaltern subjects), στις δυσκολίες προσαρμογής στη χώρα υποδοχής και σε ό,τι αυτό συνεπάγεται στην ταυτότητα των πρωταγωνιστών των μυθιστορημάτων τους.

Η οπτική των Ελλήνων συγγραφέων

Οι Έλληνες συγγραφείς (με την εξαίρεση ίσως του Αλέξη Πάρνη)²⁶ θεωρούν τον αγώνα της ΕΟΚΑ εθνικοαπελευθερωτικό και τον εντάσσουν στην μακρά παράδοση των ελληνικών εθνικοαπελευθερωτικών αγώνων. Δεν θεωρούν ότι ανήκει «στα τριτοκοσμικά αντιαποικιακά κινήματα που προσπαθούσαν να αποτινάξουν τη δυτική επιρροή».²⁷ Το ακριβώς αντίθετο: για τους Έλληνες συγγραφείς οι Ελληνοκύπριοι επιδιώκουν πολιτικό εκσυγχρονισμό μέσω της Ένωσης με την Ελλάδα, μιας χώρας που παραμένει σταθερά προσανατολισμένη στη δυτική σφαίρα επιρροής. Προτάσσουν όλοι το ηθικό δίκαιο του αγώνα των Ελληνοκυπρίων και στηλιτεύουν τη στάση του

---

²⁶ Ο Αλέξης Πάρνης σε καμία περίπτωση δεν αμφισβητεί την εθνική ταυτότητα των Ελληνοκυπρίων. Ως συνεπής αριστερός εντάσσει, όμως, τον ένοπλο αγώνα τους (το όνομα της ΕΟΚΑ δεν αναφέρεται στο *Νησί της Αφροδίτης*) στον ευρύτερο κοινωνικοανατρεπτικό, αντιαποικιακό και αντι-ιμπεριαλιστικό αγώνα των λαών σε όλη την υφήλιο.

²⁷ Β. Καραγιάννη και Ε. Χατζηβασιλείου, «Κυπριακός αγώνας, θέατρο και διασπορά: οι περιπτώσεις του Δώρου Άλαστου και του Αλέξη Πάρνη, 1956-1960». Στο Ι. Κράλλη (επιμ.) *Θέατρο και Κοινωνία στη Διαδρομή της Ελληνικής Ιστορίας: Μελέτες από μια Ημερίδα προς Τιμήν της Άνας Ραμού-Χασιάδη*, Αθήνα: Α. Καρδαμίτσα, 2009, 214. Βλ. επίσης και τη σχετική ανάλυση στο Ε. Χατζηβασιλείου, «Ο κυπριακός αγώνας και τα αντιαποικιακά κινήματα του Τρίτου Κόσμου», στο Γ. Καζαμίας και Π. Παπαπολυβίου (επιμ.), *Πενήντα Χρόνια μετά τον Απελευθερωτικό Αγώνα της ΕΟΚΑ: μια Ιστορική Αποτίμηση*, Λευκωσία: Ίδρυμα Απελευθερωτικού Αγώνα ΕΟΚΑ 1955-1959 και Πανεπιστήμιο Κύπρου, 2000, 43-54.

βρετανικού αποικιακού καθεστώτος. Κατηγορούν ευθέως την βρετανική κυβέρνηση για οργανωμένη προσπάθεια αλλοίωσης της κυπριακής εθνικής ταυτότητας,²⁸ για προώθηση της πολιτικής του «διαίρει και βασίλευε» μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων, για καταπάτηση θεμελιωδών ελευθεριών και δικαιωμάτων των κατοίκων του νησιού, για άσκηση βίας και φρικτών βασανιστηρίων, για εκτελέσεις αγωνιστών και, γενικά, για χρήση πολιτικής και τακτικών από τη βρετανική αποικιακή διοίκηση που απάδουν προς ένα πολιτισμένο δυτικό κράτος. Εκφράζουν την απογοήτευσή τους για τους παλαιούς συμμάχους και φίλους «ενός άλλου πολέμου», που τώρα πλέον βρίσκονται απέναντί τους. Αυτή ακριβώς η στάση των Βρετανών στην Κύπρο στηλιτεύεται από τους Έλληνες συγγραφείς και εκλαμβάνεται ως ένδειξη ότι οι Βρετανοί επιδεικνύουν στάση που έρχεται σε αντίθεση με την μακρά παράδοση του φιλελληνισμού. Μπορούν πλέον οι Βρετανοί να θεωρούνται φιλέλληνες μετά τα γεγονότα στην Κύπρο τη δεκαετία του '50; Εξακολουθούν να θεωρούνται φίλοι και σύμμαχοι του ελληνισμού;

Η χρήση της βίας από πλευράς Ελληνοκυπρίων κρίνεται αναπόφευκτη και δικαιολογείται ως μονόδρομος τόσο λόγω της χρήσης βίας από πλευράς του αποικιακού καθεστώτος όσο και για την απόκτηση της πολυπόθητης ελευθερίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί μεταξύ άλλων

---

²⁸ Ο Σεφέρης σε επιστολή του στον Σαββίδη καταφέρεται εναντίον της βρετανικής προπαγάνδας: «Οι περισπούδαστοι κύριοι των Commons που υποστηρίζουν ότι οι Κύπριοι δεν είναι Έλληνες, ούτε έχουν συμφέρον να είναι Έλληνες, αλλά ουρανοκατέβατοι που πρέπει να κοιτάζουν πώς να καλοπεράσουν γλείφοντας τον αφέντη που τους έστειλε ο Πανάγαθος - τους Λουζιτιάν, τους Βενετσάνους, τον Γκρανσινιόρη ή τους αποικοβοσκούς της Ταγκανίκας... Όταν όμως βλέπω πνευματικά ιδρύματα, με πολλή τέχνη είναι αλήθεια, να μπαίνουν στη δούλεψη αυτών των κυρίων, αρχίζω και κουμπώνομαι». Βλ. Κ. Κωστίου, «Κυπριακές» *Επιστολές του Σεφέρη (1954-1962) από την Αλληλογραφία του με τον Γ. Π. Σαββίδη*, Λευκωσία: Πολιτιστικό Ίδρυμα Τραπεζής Κύπρου, 1991, 57-58. Ο νομπελίστας ποιητής σε επιστολή του στις 28 Δεκεμβρίου 1954 προς τον Γ. Θεοτοκά παρατηρεί: «Υπάρχουν σε μια γωνιά της γης 400 χιλιάδες ψυχές από την καλύτερη, την πιο ατόφια Ρωμιοσύνη, που προσπαθούν να τους αποκόψουν από τις πραγματικές τους ρίζες και να τις κάνουν λουλούδια θερμοκηπίου. Σ' αυτή τη γωνιά της γης δουλεύει μια μηχανή που κάνει τους Ρωμιούς σπαρτούς - Κύπριους - όχι Έλληνες, που κάνει τους ανθρώπους μπαστάρδους, με την εξαγορά και την απαθλίωση των συνειδήσεων, με τις κολακείες των αδυναμιών ή των συμφερόντων (το Κυπριακό ζήτημα είναι πριν απ' όλα ζήτημα καλλιέργειας, ζήτημα 'κουλτούρας' με την πλατύτερη έννοια που έχει ή λέξη), και ονομάζει τη φυσιολογική παιδεία αυτών των ανθρώπων 'πολιτική προπαγάνδα'... αυτά σου τα λέω εγώ, που αγαπώ την Αγγλία περισσότερο από κάθε άλλον ξένο τόπο και που έχω τους περισσότερους πραγματικούς φίλους μου εκεί. Η γνωριμία μου με την Κύπρο μου κόστισε, γιατί έζησα από κοντά τι ομορφιές μπορούν να σκαρώσουν τα καμώματα των colonials και σε πόσο οδυνηρή σύγκρουση μπορεί να με φέρουν αυτά τα καμώματα με αισθήματα ριζωμένα από παλιά». Βλ. Γ. Π. Σαββίδη, *Γιώργος Θεοτοκάς & Γιώργος Σεφέρης: Αλληλογραφία (1930-1966)*, Αθήνα: Έρμης, 1975, 156-159.

η *Χάλκινη Εποχή* του Ρόδη Ρούφου, στην οποία ο κεντρικός ήρωας, κοσμοπολίτης διανοούμενος με σπουδές στο εξωτερικό, αποδέχεται τελικά την αναγκαιότητα του ένοπλου αγώνα και της χρήσης βίας ως μόνη λύση για την απελευθέρωση της Κύπρου από τον βρετανικό αποικιοκρατικό ζυγό, εντάσσεται στην ΕΟΚΑ και τελικά πεθαίνει.

Η οπτική των Βρετανών συγγραφέων

Κοινή συνιστώσα στα υπό εξέταση έργα των Βρετανών συγγραφέων είναι ότι σε μεγάλο βαθμό ασπάζονται και προβάλλουν πάγιες θέσεις της βρετανικής αποικιακής διοίκησης. Προβάλλεται, για παράδειγμα, στα υπό εξέταση έργα η άποψη ότι η Κύπρος δεν ανήκει στην Ευρώπη, αλλά στην Ανατολή.²⁹ Ας μην λησμονούμε, άλλωστε ότι «μία ενδεχόμενη εκδυτικοποίηση θα [...] αφαιρούσε [...] το λόγο ύπαρξης των Βρετανών αποικιοκρατών στο νησί».³⁰ Επίσης περιγράφουν με μελανά χρώματα τον ρόλο του Αθηναϊκού ραδιοφώνου στην υποκίνηση μίσους εναντίον των Βρετανών και στην υποστήριξη του αγώνα της ΕΟΚΑ (μέσω προπαγάνδας και καλλιέργειας ρητορικής μίσους), ο οποίος χαρακτηρίζεται ως «τρομοκρατικός», εκφράζοντας την πάγια θέση της βρετανικής διοίκησης.

Τονίζουν ακόμη ότι δεν είναι προς το οικονομικό συμφέρον της Κύπρου η ένωσή της με την Ελλάδα, ενώ προειδοποιούν ότι η Τουρκοκυπριακή πλευρά θα αντιδράσει δυναμικά, προκειμένου να εμποδίσει ένα τέτοιο ενδεχόμενο. Επιπλέον, εκφράζονται αρνητικά απέναντι στην Εκκλησία της Κύπρου, ισχυριζόμενοι ότι εξανάγκασε τους Ελληνοκυπρίους να υπογράψουν στο ενωτικό δημοψήφισμα του 1950 και να ενταχθούν στην ΕΟΚΑ, την οποία ενίσχυε και οικονομικά. Οι Βρετανοί συγγραφείς φαίνεται ότι αρνούνται να κατανοήσουν «τον υπέρμετρα ιδεαλιστικό χαρακτήρα του ενωτικού κινήματος, που ριζοσπαστικοποιήθηκε ακόμη περισσότερο λόγω των

---

²⁹ Τη θέση αυτή επαναλαμβάνουν συχνά οι Βρετανοί συγγραφείς τα έργα των οποίων εξετάστηκαν. Αποτελεί μεταξύ άλλων και πάγια θέση του Durrell στα *Πικρολέμονα*, η οποία επαναλαμβάνεται και στην επιστολογραφία του το 1953 και το 1954: η Κύπρος δεν είναι ούτε Ελλάδα ούτε Ευρώπη. Είναι (Μέση) Ανατολή. Βλ. I. MacNiven (επιμ.), *The Durrell-Miller Letters, 1935-1980*, ό. π., London and Boston: Faber & Faber & Michel Haag, 1988, 267, 269, 272, 274, 276.

³⁰ Β. Π. Καραγιάννη, «Η Κύπρος (1953-1956) μέσα από τα 'Bitter Lemons' - Lawrence Durrell: φιλέλληνη ή αποικιοκράτης;», *Κυπριακαί Σπουδαί*, Τόμ. ΞΖ'-ΞΗ'(2003-2004). Λευκωσία: Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, 2005, 392.

διαδοχικών απογοητεύσεων [...] χωρίς ιδεαλισμό, δεν μπορεί το νεανικό δάχτυλο να πατήσει τη σκανδάλη ή –πολύ περισσότερο- το νεανικό βήμα να ανέβει στο ικρίωμα». ³¹ Ο Σεφέρης, μάλιστα, αναφέρει ότι σε τοίχο πλάι σε καφενέ του χωριού Αλώνα στην Κύπρο συνάντησε την επιγραφή: «Την Ελλάδα θέλομεν και ας τρώγομεν πέτρες». ³²

Οι περισσότεροι θεωρούν ότι, εάν η βρετανική αποικιακή διοίκηση είχε εφαρμόσει έγκαιρα ένα γενναίο πρόγραμμα κοινωνικού και οικονομικού εκσυγχρονισμού, είχε εκμεταλλευτεί τους μορφωμένους Ελληνοκυπρίους σε θέσεις ανάλογες των προσόντων τους στον αποικιακό μηχανισμό, είχε κατά το δυνατό αποφύγει την πολιτική των *curfews*, της συλλογικής τιμωρίας και των ομαδικών προστίμων και είχε παρέμβει νωρίτερα στην εκπαίδευση των Ελληνοκύπριων μαθητών αναφορικά με τη δόμηση της εθνικής τους ταυτότητας, τα πράγματα δεν θα είχαν φτάσει στην ένοπλη σύγκρουση. Οι περιγραφές της ανθρωπογεωγραφίας του νησιού βρίθουν οριενταλιστικών στοιχείων: επικρατεί αποπνικτική ζέστη, σκόνη και βρωμιά, οι κάτοικοι είναι σκουρόχρωμοι, αμόρφωτοι, σκληροί, σκληροί, περίεργοι, καταναλώνουν συχνά αλκοόλ, ζουν σε μια προβιομηχανική κοινωνία εκτός ρολογιού και στοιχειωδών οικιακών υποδομών που απέχει παρασάγγας από την Ευρώπη και τη Δύση εν γένει.

Οι Βρετανοί συγγραφείς στην πλειοψηφία τους υπογραμμίζουν την ανάγκη παρουσίας της βρετανικής αποικιακής διοίκησης στο νησί, προκειμένου να διατηρηθεί ο έλεγχος της Ανατολικής Μεσογείου, αλλά και γιατί κατ' αυτόν τον τρόπο διασφαλίζεται η γαλήνη, η οικονομική ευημερία, αλλά και η πολιτική ωρίμαση των κατοίκων του. Αυτό άλλωστε αποτελούσε και πάγια θέση της Βρετανίας, η οποία δικαιολογούσε την παρουσία της με έναν ρόλο εκπολιτιστικό, ουμανιστικό και πατερναλιστικό. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του συγγραφέα L. Durrell, που εκτός από τη συγγραφή του βιβλίου ταξιδιωτικών εντυπώσεων από την Κύπρο τη δεκαετία του 1950 *Πικρολέμονα*, στο οποίο προβάλλονται τεχνηέντως οι κύριες θέσεις της Μ. Βρετανίας, υπηρέτησε και στο Γραφείο Πληροφοριών της βρετανικής αποικιακής

---

³¹ Ευάν. Χατζηβασιλείου, *Στρατηγικές του Κυπριακού: η Δεκαετία του 1950*, Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2005, 94.

³² Γ. Σεφέρης, *Μέρες ΣΤ' (20 Απρίλη 1951- 4 Αυγούστου 1956)*, Αθήνα: Ίκαρος, 1986.

διοίκησης. Επομένως, οι Βρετανοί συγγραφείς θεωρούν ότι η παρουσία τους στην Κύπρο αποτελεί ένδειξη φιλελληνικής διάθεσης, ενώ ορισμένοι από αυτούς εκφράζουν τη θέση ότι οι Βρετανοί και όχι οι Έλληνες ή οι Ελληνοκύπριοι είναι στην πράξη οι πραγματικοί κληρονόμοι και συνεχιστές του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού.

Οι Βρετανοί συγγραφείς αναφέρονται συχνά στη χρήση βίας (βομβιστικές επιθέσεις, ξυλοδαρμοί, απαγωγές, εκτελέσεις κ.λπ.) από πλευράς ΕΟΚΑ τόσο απέναντι στους Βρετανούς (συχνά μάλιστα σε γυναίκες και παιδιά) όσο και εναντίον Τουρκοκυπρίων αλλά και Ελληνοκυπρίων που είτε αρνούνται να ενταχθούν στην οργάνωση είτε υπάρχουν υπόνοιες σε βάρος τους ότι επέδειξαν προδοτική συμπεριφορά. Τα περιστατικά χρήσης βίας από βρετανικής πλευράς είναι πολύ λιγότερα αριθμητικά, ενώ λίγοι είναι οι συγγραφείς που αναφέρονται σε βασανιστήρια Ελληνοκυπρίων από Βρετανούς στρατιώτες. Δημιουργείται, συνεπώς, η αίσθηση στο αναγνωστικό κοινό ότι η ΕΟΚΑ είναι μία αιμοσταγής τρομοκρατική οργάνωση που αρέσκεται στη χρήση βίας, ενώ η βρετανική αποικιακή διοίκηση είτε αποφεύγει τη βία είτε την ασκεί, όταν δεν έχει άλλη εναλλακτική. Η άσκηση βίας από πλευράς Τουρκοκυπρίων έρχεται μόνο ως απάντηση στην βία της ΕΟΚΑ.

Συνεπώς, σύμφωνα με τους Βρετανούς συγγραφείς ο αγώνας της ΕΟΚΑ δεν είναι τόσο εθνικοαπελευθερωτικός όσο κοινωνικοανατρεπτικός. Η χρήση βίας από πλευράς αποικιοκρατούμενων κατακρίνεται έντονα, ενώ αντίθετα από πλευράς αποικιοκρατών δικαιολογείται. Αναμφισβήτητα το πολιτισμικό τους υπόβαθρο επηρεάζει το λογοτεχνικό τους έργο.

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι στη μεταδιδακτορική αυτή έρευνα χρησιμοποιήθηκαν συγκεκριμένα εργαλεία από διάφορους επιστημονικούς κλάδους πέραν της ιστορικής επιστήμης (γλωσσολογία, ψυχολογία, κοινωνιολογία, ανθρωπολογία), προκειμένου να προσεγγιστεί πολύπλευρα η μετα-αποικιακή λογοτεχνία ως ιστορική πηγή με έμφαση στη “*sui generis*” περίπτωση της Κύπρου. Αναμφισβήτητα, η προσέγγιση της Κύπρου τη δεκαετία του 1950 από πλευράς συγγραφέων οδήγησε μεθοδολογικά την παρούσα έρευνα στον εντοπισμό αντιθετικών αναπαραστάσεων της ανθρωπογεωγραφίας του νησιού με συγκεκριμένα στερεοτυπικά γνωρίσματα,

όμοια με εκείνα των κυρίαρχων ιδεολογημάτων Ελλάδας, Βρετανίας και Κύπρου της υπό εξέταση περιόδου.

Βασιλική Π. Καραγιάννη
Διδάκτωρ Νεότερης και Σύγχρονης Ελληνικής Ιστορίας
της Φιλοσοφικής Σχολής
του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Alastos, D. *Cyprus Guerrilla: Grivas, Makarios and the British*. London, Melbourne, Toronto: Heinemann, 1960.

Ankersmit, F. "Trauma and suffering: a forgotten source of western historical consciousness". Στο J. Rüsen (επιμ.), *Western Historical Thinking: an Intercultural Debate*. New York: Berghahn Books, 2002, 72-85.

Ashcroft, B., Griffiths, G. & Tiffin, H. *The Empire Writes Back. Theory and Practice in Post-Colonial Literatures*. London and New York: Routledge, 1989.

Ashcroft, B., Griffiths, G. & Tiffin, H. *Key Concepts in PostColonial Studies*. London and New York: Routledge, 2007.

Antoniadou, O. *L' Altérité à Travers le Roman Francophone Grec du XXe Siècle*. Thèse de Doctorat, Université Aristote de Thessaloniki, Département de Langue et de Littérature Françaises, 2006.

Άλαστος, Δ. *Άστραψε Φως*, δράμα, ανατύπωση, Θεσσαλονίκη, 1966. (Α΄ Έκδοση, Zeno, London, 1956).

Αρχείο Δημήτρη Παπαδήμου (ΕΛΙΑ) (Επιστολή Durrell προς τον Austen Harrison τον Ιούνιο του 1957).

Balmer, A. *A Cyprus Journey: Memoirs of National Service*. London: Athena Press, 2008.

Barry, P. *Beginning Theory: an Introduction to Literary and Cultural Theory*, Manchester, New York: Manchester University Press, 1995.

Berry J.W. "Conceptual approaches to acculturation". In Chun K.M., Organista P.B. & Marin G.(Eds). *Acculturation: Advances in Theory, Measurement and Applied Research*. Washington, DC: AmPsychological Association, 2002, 17–37.

Bhabha, H. "DissemiNation: time, narrative, and the margins of the modern nation". In H.Bhabha (Ed.). *Nation and Narration*. London: Routledge, 1990, 291-322.

Brown, P. και S. Levinson, "Universals in language usage: politeness phenomena". Στο Goody, E. N. (επιμ.), *Questions and Politeness: Strategies in Social Interaction*, Cambridge: Cambridge University Press, 1978.

Buruma, I. & Margalit, A. *Occidentalism: the West in the Eyes of Its Enemies*. New York: The Penguin Press, 2004.

Busfield, A. *Aphrodite's War*. London: Doubleday, 2010.

Byford-Jones, W. *Grivas and the Story of EOKA*. London: Robert Hale Ltd, 1959.

Βιδάλη, Ά. «Προφορικές μαρτυρίες: από την τραυματική εμπειρία στη συλλογική μνήμη». Στο *Μαρτυρίες σε Ηχητικές και Κινούμενες Αποτυπώσεις ως Πηγή της Ιστορίας*, Πρακτικά Διεθνούς Ημερίδας. Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Πανεπιστήμιο Αθηνών, 30 Μαΐου 1997. Αθήνα: Κατάρτι, 1998, 105-115.

Callison, B. *Redcap*. London: Severn House Publishers, 2006.

Christodoulou, S. *The Summer Will Come*. Independently published: Dragon Realm Press, 2018.

Chrysafis, A. C. *Andartes*. London: Evandia Publishing UK Ltd, 2005.

Cullis, P. R. *Instruments of War: a Novel in Cyprus*. Woodham, Surrey: Lockside Publishing, 2013 (Α΄ Έκδοση 2006).

Γερακούλης, Γ. (επιμ.) *Η Επίδραση των Ιδεών του Μαρξισμού στη Λογοτεχνία Μας (Από το 1920 μέχρι Σήμερα): Α. Αργυρίου, Μ. Αναγνωστάκης, Κ. Κουλουφάκος, Μ. Λαμπρίδης, Χ. Προκοπάκη, Τ. Πατρίκιος, Δ.Ν. Μαρωνίτης κ.ά.* Αθήνα: Κέντρο Μαρξιστικών Σπουδών-Κένταυρος, 1984.

Γεωργίου, Χ. *Ωρες-1950*. Λευκωσία: Εκδόσεις Θεοπρές, 1981.

Γεωργίου, Χ. *Αρχιπέλαγος-Είκοσι Χρόνια Γεννητούρια*. Λευκωσία: Θεοπρές, 1990.

- Γεωργίου, Χ. *Αρχιπέλαγος-Η Παγίδα*. Αθήνα: Εκδόσεις Λιβάνη, 2002.
- Dewar, M. *Brush Fire Wars: Campaigns of the British Army since 1945*, London: Robert Hale Ltd, 1984.
- Dobbs, M. *House of Cards*. London: HarperColins, 1989.
- Dobbs, M. *To Play the King*. London: HarperColins, 1992.
- Dobbs, M. *The Final Cut*. London: HarperColins, 1995.
- Dupuis, G. "Littérature migrante". In M. Beniamino et L. Gauvin (Dir.). *Vocabulaire des études francophones. Les concepts de base*. Limoges: Presses Universitaires de Limoges, 2005, 117-119.
- Durrell, L. *Bitter Lemons*. London: Faber and Faber Ltd., 1957.
- Δασκαλόπουλος, Δ. (επιμ.) Γ. Κ. Κατσίμπαλης- Γιώργος Σεφέρης, 'Αγαπητέ μου Γιώργο': *Αλληλογραφία (1924-1970)*. Τόμ. Β'. Αθήνα: Ίκαρος, 2009.
- Δρούλια, Λ. «Προλογικό σημείωμα». Στο Λ. Δρούλια (επιμ.) *Περιηγητικά Θέματα: Υποδομή και Προσεγγίσεις*. Αθήνα: Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, 1993, 9-15.
- Edwards, J. D. και R. Graulund (επιμ.) *Postcolonial Travel Writing: Critical Explorations*. Houndmills, Basingstoke and New York: Palgrave Macmillan, 2011.
- Egby, R. *Pentadaktylos: Love, Promises and Patriotism in the Last Days of Colonial Cyprus*. Chaumont, N.Y.: Three Mile Point Publishing, 2011.
- Folley, C. *Legacy of Strife: Cyprus from Rebellion to Civil War*. Baltimore: Longman Group Ltd., 1964.
- Gunthrie, J. *A Bell in Bellapais: echoes from a Cyprus Village*. Munich: MBW Publishing Enterprises, Markus Petzmeier-Wadams, 2016.
- Herzfeld, M. "Honour and shame: problems in the comparative analysis of moral systems". *Man*, NS 15 (1980): 339-351.

Holland, R. *Britain and the Revolt in Cyprus 1954-1959*. Oxford: Oxford University Press, 1998.

Holland, R. and D. Markides. *The British and the Hellenes: Struggles for Mastery in the Eastern Mediterranean 1850-1960*. Oxford: Oxford University Press, 2006.

Horattas, C.G. *On the Island of Aphrodite: Where Love Was Born and Worshipped, Strife, War and Turmoil Prevail: A Novel*. Canada: Trafford Publishing, 2008.

Huysen, A. *Twilight Memories: Marking Time in a Culture of Amnesia*. London and New York: Routledge, 1995.

Jefferess, D. *Postcolonial Resistance: Culture, Liberation and Transformation*. Toronto: University of Toronto Press, 2008.

Jones, S. *Small Wars*. London: Chatto & Windus, 2009.

Kaye, M. M. *Death in Cyprus*. London: Penguin, 1984 (A' Έκδοση 1956).

Korte, B. *English Travel Writing from Pilgrimage to Postcolonial Explorations*. Μπρ. C. Matthias. New York: St Martin's, 2000.

Koumi, A. *Η Προσμονή*. Μπρ. Μ. Δελέγκος. Αθήνα: Διόπτρα, 2008 (A' Έκδοση στα αγγλικά 2006).

Καζαντζάκης, Ν. «Οι Άγγελοι της Κύπρου». Νέα Εστία και Ελευθερία, 16 Σεπτεμβρίου 1954.

Καμύ, Α. *Ο ξένος*. Μπρ. Νίκη Καρακίτσου - Ντουζέ και Μαρία Κασαμπάλογλου -Ρομπλέν, Αθήνα: Καστανιώτης, 1998.

Καραγιάννη, Β. Π. «Η Κύπρος (1953-1956) μέσα από τα 'Bitter Lemons' - Lawrence Durrell: φιλέλλην ή αποικιοκράτης;». *Κυπριακαί Σπουδαί*. Τόμ. ΞΖ'-ΞΗ'(2003-2004). Λευκωσία: Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, 2005, 385-410.

Καραγιάννη, Β. Π. «Ο αυτοπροσδιορισμός του ένοπλου αγώνα: Κύπρος 1955-1959». Στο Γούναρης, Β. Κ., Καλύβας, Σ. Ν. και Ι. Δ. Στεφανίδης (επιμ.) *Ανορθόδοξοι Πόλεμοι: Μακεδονία, Εμφύλιος, Κύπρος*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2010, 363-379.

Καραγιάννη, Β. και Ε. Χατζηβασιλείου. «Κυπριακός αγώνας, θέατρο και διασπορά: οι περιπτώσεις του Δώρου Άλαστου και του Αλέξη Πάρνη, 1956-1960». Στο Ι. Κράλλη (επιμ.) *Θέατρο και Κοινωνία στη Διαδρομή της Ελληνικής Ιστορίας: Μελέτες από μια Ημερίδα προς Τιμήν της Άννας Ραμού-Χασιδάδη*. Αθήνα: Α. Καρδαμίτσα, 2009, 201-217.

Καραγιάννης, Ε.Π. *Όψεις της Κατοχικής Εμπειρίας στην Αθήνα 1941-1944*. Αθήνα: Σύλλογος προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων, 2016.

Κατσούρης, Γ. *Στυλιανού Ανάβασις*. Λευκωσία: Άνευ, 2012 (Α΄ Έκδοση Αθήνα: Καστανιώτης, 1990).

Κρατικό αρχείο Κύπρου, Προσωπικός Φάκελος Lawrence Durrell, PSC2/258, P4575.

Κωστίου, Κ. «Κυπριακές» *Επιστολές του Σεφέρη (1954-1962) από την Αλληλογραφία του με τον Γ. Π. Σαββίδη*. Λευκωσία: Πολιτιστικό Ίδρυμα Τραπέζης Κύπρου, 1991.

Laplanche, J. και J. B. Pontalis. *Λεξιλόγιο της Ψυχανάλυσης*. Μπφρ. Β. Καψαμπέλης, Λ. Χαλκούση, Α. Σκούλικα, Π. Αλούπης. Αθήνα: Κέδρος, 1986.

Lerner, P. and M. S. Micale. "Trauma, psychiatry, and history: a conceptual and historiographical introduction". Στο S. Micale and P. Lerner (επιμ.), *Traumatic Pasts: History, Psychiatry, and Trauma in the Modern Age, 1870-1930*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001, 1-27.

Lyall, G. *Judas Country*. London: Pan Books, 1975.

Λιάκος, Α. *Πώς το Παρελθόν Γίνεται Ιστορία*; Αθήνα: Πόλις, 2007.

Λιάκος, Α. *Αποκάλυψη, Ουτοπία και Ιστορία: οι Μεταμορφώσεις της Ιστορικής Συνείδησης*. Αθήνα: Πόλις, 2011.

Mavromatis, H. A. *Lost Edens. Cyprus*: Armida Publications, 2011.

Mayes, S. *Cyprus and Makarios*. London: Putnam, 1960.

MacNiven, I. (επιμ.) *The Durrell-Miller Letters, 1935-1980*. London and Boston: Faber & Faber & Michel Haag, 1988.

Murray, R. *“Cyprus Revisited” with “Othello in Love”*. Bloomington: Authorhouse, 2006.

Μελεάγρου, Η. *Ανατολική Μεσόγειος*. Επιμ. Λ. Παπαλεοντίου. Λευκωσία: Αρμίδα, 2011 (Α΄ Έκδοση 1969).

Μόντης, Κ. *Άπαντα, «Κλειστές Πόρτες»*, Λευκωσία: Ίδρυμα Αναστασίου Λεβέντη, 1987.

Newsinger, J. *British Counters in Urgency*. London: Palgrave Macmillan, 2015 (2nd Edition)

Nixon, R. *London Calling: V.S. Naipaul, Postcolonial Mandarin*. Oxford: Oxford University Press, 1992.

Oberling, P. *The Road to Bellapais: the Turkish Cypriot Exodus to Northern Cyprus*. Boulder: Social Science Monographs, 1982.

Olick, J. K. “Collective memory: the two cultures”. *Sociological Theory* 17.3(1999): 333-348.

Pratt, M. L. *Imperial Eyes: Travel Writing and Transculturation*, London: Routledge, Montréal: XYZ, 1992.

PRO (The National Archives, Kew, London): FO 371/101793, FO 924/1056, FO 286/1265, BW 34/24, FO 286/1266, FO 924/1333.

Πάρνης, Α. *Το Νησί της Αφροδίτης*. Αθήνα, 1960.

Πιερίδης, Γ. Φ. *Η Τετραλογία των Καιρών*. Πολιτιστικό Ίδρυμα Τραπέζης Κύπρου, 2009.

Πουργούρης, Μ. «Εθνότητα, ιδεολογία και αποικιοκρατία: η Κύπρος στην αγγλική λογοτεχνία», Στο *Δια Θύμησιν Καιρού και Τόπου: Λογοτεχνικές Αποτυπώσεις του Κόσμου της Κύπρου*, Πρακτικά Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου, Λευκωσία, 6-9 Οκτωβρίου 2012. Λευκωσία: Πολιτιστικές Υπηρεσίες Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού, Τμήμα Βυζαντινών και Νεοελληνικών Σπουδών Πανεπιστημίου Κύπρου, 2015, 670-682.

Roth, M. S. και C. G. Salas (επιμ.) *Disturbing Remains: Memory, History, and Crisis in the Twentieth Century*. Los Angeles: Getty Research Institute, 2001.

Ρούσσου-Sinclair, Μ. «Με αφορμή τα παραλειπόμενα της *Χάλκινης Εποχής* του Ρόδη Ρούφου: μικρό σχόλιο στις στρατηγικές της μετα-αποικιακής λογοτεχνίας», *Μικροφιλολογικά*, 2 (1997), 43.

Ρούφος, Ρ. *Η Χάλκινη Εποχή*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας, 1999.

Said, E. W. *Οριενταλισμός*. Αθήνα: Νεφέλη, 1996 (Α΄ Έκδοση 1978).

Said, E. W. *Κουλτούρα και Ιμπεριαλισμός*. Αθήνα: Νεφέλη, 1996.

Said, E. W. *Αναστοχασμοί για την Εξορία και άλλα Δοκίμια Λογοτεχνικής και Πολιτισμικής Θεωρίας*. Αθήνα: Scripta, 2006.

Said, E. «Επανεξέταση του Οριενταλισμού» στο *Αναστοχασμοί για την Εξορία και άλλα Δοκίμια Λογοτεχνικής και Πολιτισμικής Θεωρίας*. Μτφρ. Γ. Παπαδημητρίου. Αθήνα: Scripta, 2006, 319-342.

Saunders, P. *The Unknown Conscript*. West Sussex: Woodfield Publishing Ltd, 2009.

Scott, P. *The Raj Quartet*. London: Heinemann Ltd, 1984 (1st Edition 1976).

Sibony, D. *Entre-deux, l'origine en partage*. Paris: Seuil, 1991.

Sifianou, M. *Politeness Phenomena in England and Greece: a Cross-cultural Perspective*. Oxford: Oxford University Press, 1999 (Α΄ Έκδοση 1992).

Smith, P. *Πολιτισμική Θεωρία*. Εισαγωγή και επιμέλεια Ν. Μπουμπάρης. Μπφρ. Α. Κατσικάρος. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική, 2006.

Sorokin, P. A. *Man and Society in Calamity*. Westport, Connecticut: Greenwood Press, 1973.

Spivak, G. C. *In Order Worlds: Essays in Cultural Politics*. London: Methuen, 1987.

Stefanidis, I. *Isle of Discord: Nationalism, Imperialism and the Making of the Cyprus Problem*. New York: NYU Press, 1999.

Σαββίδης, Γ. Π. *Γιώργος Θεοτοκάς & Γιώργος Σεφέρης: Αλληλογραφία (1930-1966)*. Αθήνα: Έρμης, 1975.

Σεφέρης, Γ. *Ποιήματα*. Αθήνα: Ίκαρος, 1967 (7^η Έκδοση).

Σεφέρης, Γ. *Μέρες ΣΤ΄ (20 Απρίλη 1951- 4 Αυγούστου 1956)*. Αθήνα: Ίκαρος, 1986.

Thompson, C. *Travel Writing*. London and New York: Routledge, 2011.

Todorov, T. *L' homme dépaycé*. Paris: Seuil, 1996.

Todorova, M. *Imagining the Balkans*. Oxford: Oxford University Press, 1997.

Vassiliou, A. H. *Sunday's Son*. Createspace Independent Publishing Platform, 2009.

Χατζηβασιλείου, Ευάν. *Στρατηγικές του Κυπριακού: η Δεκαετία του 1950*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2005.

Χατζηβασιλείου, Ευάν. «Ο κυπριακός αγώνας και τα αντιαποικιακά κινήματα του Τρίτου Κόσμου». Στο Γ. Καζαμίας και Π. Παπαπολυβίου (επιμ.), *Πενήντα Χρόνια μετά τον Απελευθερωτικό Αγώνα της ΕΟΚΑ: μια Ιστορική Αποτίμηση*. Λευκωσία: Ίδρυμα Απελευθερωτικού Αγώνα ΕΟΚΑ 1955-1959 και Πανεπιστήμιο Κύπρου, 2000, 43-54.

Χατζόπουλος, Μ. Β. *Εν Μέρει Ελληνίζων*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας, 2009.

Χατζόπουλος, Μ. Β. *Ο Περατικός*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας, 2010.

Χατζόπουλος, Μ. Β. *Νόστου Πάθη*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας, 2011.

Young, R. J. C. *Μεταποικιακή Θεωρία: μια Ιστορική Εισαγωγή*. Αθήνα: Πατάκης, 2007.

Ψυλλίδου-Μαυρέα, Μ. *Λίγα Χρόνια, μια Ζωή*, Λευκωσία: χ.ε., 2010.